

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Васильєв В.М.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного, кримінального права і процесу

Приватного навчального закладу «Міжнародний університет бізнесу і права»

УДК 342.951(477): 061.2:334.72

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що держава і право відображають той рівень суспільства, яке його створило. При цьому характерною рисою сучасного суспільства, в рамках якого має проходити розбудова демократичної правової держави, є розвиток громадянського суспільства. Процес формування громадянського суспільства справедливо вважається як науковцями, так і практиками базисом розвитку демократії, зменшення всеохоплюючої ролі держави та створення системи «стримання та протидії». Перед цивілізацією постає питання оптимального поєднання інтересів індивіда і держави, індивіда та колективу, колективу і держави, індивіда і громадських організацій як основи їхнього нормального розвитку. Тому в умовах сьогодення для України в питанні державного управління такою важливою сферою, як підприємницька діяльність, проблема побудови і розвитку громадянського суспільства вбачається досить актуальною [1, с. 71].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні часи проблеми формування громадянського суспільства, визначення дефініції «громадськість», а також вплив указаних категорій на механізм протидії правопорушенням вивчала досить велика кількість учених, зокрема, Ф.В. Барановський, А.Т. Комзюк, І.Д. Казанчук, В.І. Московець, О.В. Новакова, Г.П. Щедрова та інші. Заслужовують на увагу роздуми О.М. Бандурки щодо партнерських взаємин між міліцією та громадськістю, які розглядаються у його монографії «Міліція і населення: теорія і досвід населення». Але, незважаючи на достатню кількість наукових праць з вищевказаних питань, проблема встановлення значення громадськості в механізмі протидії правопорушенням саме у сфері підприємницької діяльності в контексті адміністративно-правової науки залишається такою, що потребує додаткових досліджень та аналізу.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є характеристика громадського контролю як важливого складника системи протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності, а також встановлення місця громадськості у забезпеченні правоохоронної функції держави та її ролі в механізмі протидії правопорушенням у зазначеній сфері. За-

для досягнення поставленої мети автором сформульовані такі завдання:

- проаналізувати проблеми формування громадянського суспільства;
- встановити та охарактеризувати роль громадянського суспільства у функціонуванні правової держави;
- через визначення поняття «громадськість» окреслити значення цієї дефініції у забезпеченні правопорядку;
- дослідити форми участі громадськості у протидії правопорушенням, зокрема у сфері підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Треба підкреслити, що значного прогресу у деталізації вищевказаної проблематики можна досягти, встановивши роль громадянського суспільства у функціонуванні правової держави.

Держава з розвинутою демократією не мусить мати повний вплив на життєдіяльність суспільства. Вона має право втручатися у ці процеси тільки у виняткових випадках, які регламентовані законодавством. Але натомість ці дві правові категорії існують у тісному взаємозв'язку. Феномен цього явища виражається в тому, що правова держава і громадянське суспільство у своїй сукупності становлять єдиний механізм, отже, існувати порізно не можуть. Водночас їх не можна ні ототожнювати, ні протиставляти одне одному.

Громадянське суспільство є основою держави, його становлення відбувається у тісному взаємозв'язку зі становленням правової держави. Для цивілізованого розвитку обох феноменів необхідно створювати надійний механізм взаємодії та взаємозбагачення. Не лише держава, а й інститути самого громадянського суспільства можуть негативно впливати на інші його складники [2, с. 19]. Таку думку підтверджує і О.Ф. Скакун, яка зазначає, що діалектика взаємин громадянського суспільства і держави є складною і суперечливою, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінської праці. Громадянське суспільство як система, що сама розвивається, завжди відчуває тиск з боку державної влади. Своєю чергою держава не може розвиватися без вільного розвитку грома-

дянського суспільства, яке контролює дії політичної влади [3]. Слабкість громадянського суспільства штовхає державу до узурпації його прав, у результаті чого відбувається перерозподіл функцій держави і громадянського суспільства. У такому разі держава, крім власних функцій, привласнює ще й функції громадянського суспільства, змушує його виконувати виключно державні рішення. Держава і суспільство існують у вигляді суперечливої безупинної взаємодії і взаємовпливу, характер і спрямованість яких значною мірою залежать від рівня розвиненості громадянського суспільства і його інститутів.

Держава має орієнтуватися насамперед на інтереси суспільства. Конфронтація інтересів держави і громадянського суспільства є показником неефективності державного управління і самого механізму держави [3].

Автор погоджується з думками А.Є. Шевченко та А.В. Старостюка, які стверджують, що взаємозв'язок громадянського суспільства і правової держави виражається в поєднанні їхніх багатьох цілей та завдань. Метою формування громадянського суспільства і розбудови правової держави є соціальні інститути, які покликані служити людині та захищати її права та інтереси [4, с. 42]. Цей процес взаємодії має відбуватися на основі принципу верховенства права, побудови системи економічних відносин на правових засадах. Взаємозв'язок громадянського суспільства та правової держави проявляється в тому, що процес їх формування здійснюється одночасно. Враховуючи те, що громадянське суспільство поєднує в собі багатогранні інтереси, правова держава виступає виразником загальної волі, волі більшості громадян. Правова держава не допускає ситуації вирішення наявних конфліктів недемократичним шляхом, що знаходить своє відображення в цивілізованих способах та методах здійснення державної влади і наданні громадянам можливості активної участі в усіх сферах життя суспільства [4, с. 43].

Еволюція правової держави перебуває в безпосередній взаємозалежності з етапами становлення громадянського суспільства, а також з проблемами, які виникають під час цього процесу. Слід констатувати, що натеper система становлення громадянського суспільства в Україні проходить тільки перші етапи свого формування. У такій ситуації реалізація повноцінного контролю над державною владою досить ускладнюється. Натомість важливим є той факт, що, незважаючи на це, вже є можливість прослідкувати позитивну тенденцію до підвищення впливу інститутів громадянського суспільства на процес реалізації та забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина. Перебіг цих дій має проходити за сприяння органів державної влади під час виконання державою її основних функцій. Саме створення таких соціальних інститутів, які покликані відстоювати інтереси людини та захищати її права, і є метою функціонування як громадянського суспільства, так і правової держави [4, с. 44].

Вченими доведено, що еволюційний рівень громадянського суспільства напряму залежить від тих способів та методів, які використовує держава для реалізації своєї влади. Для того щоб позбавити державу можливості узурпації своїх владних повноважень, громадянське суспільство має реалізовувати притаманні йому функції лише в суворій відповідності до норм чинної нормативної бази. Крім того, кожен представник громадянського суспільства має демонструвати та пропагувати активну правосвідомість, що є визначальним фактором для встановлення рівня правової культури. Цей критерій є важливим свідченням успішності функціонування державних органів та їхніх посадових осіб.

Як уже зазначалося, держава взаємодіє з громадянським суспільством, маючи на меті забезпечення комфортних умов для його функціонування, воно слугує механізмом соціальної співпраці, невід'ємними складниками якої є різноманітні об'єднання, суспільні рухи та публічні комунікації. У період надзвичайного розвитку засобів масової інформації і соціальних мереж та їхнього безпрецедентного впливу на перебіг усіх процесів у соціумі такі форми набувають великого значення для становлення правосвідомості громадян. Найбільш активну та передову у цій сфері частину суспільства тлумачний словник визначає як «громадськість» [5, с. 485].

Отже, громадянське суспільство слід розглядати як певну сукупність громадян із високим рівнем економічної, соціальної, політичної культури і моральних якостей, яка сумісно з державою засновує сучасні правовідносини. Треба підкреслити, що держава не має впливу на суспільство, але взаємодіє з ним з метою забезпечення комфортних умов для його функціонування.

Треба зауважити, що в національному законодавстві досить часто вживається дефініція «громадськість», але законодавче визначення цього терміна у нормативних актах відсутнє. Лише в «Положенні про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля» громадськість визначається як одна або більше фізичних чи юридичних осіб, їхні об'єднання, організації або групи, які діють згідно з чинним законодавством України або практикою [6]. Інші нормативні акти містять лише загальні положення щодо забезпечення можливості громадськості мати доступ до публічної інформації, право брати участь у процесі прийняття рішень державними органами і доступ до правосуддя з питань, які стосуються суспільних інтересів, тощо.

Цікавим у цьому питанні є Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», який визначає різні форми участі населення в охороні громадського порядку і при цьому зовсім не дає визначення терміна «громадськість», взагалі його не використовує [7]. Тому підтримуємо позицію В.І. Московця про необхідність прийняття нової редакції Закону України «Про участь громадськості в охороні громадського порядку і державного кордону» з визначенням поняття «громадськість» [8, с. 631].

Проаналізувавши різні думки вчених і нормативно-правові акти, найбільш повним, на думку автора, є альтернативне поняття громадськості, яке надає П.І. Каблак: «громадськість – це сукупність окремих соціально-активних людей і їхніх груп, об'єднаних спільністю становища, інтересів, суспільна діяльність яких базується на ідеях індивідуальної свободи громадян та автономності громад, праві захищати власні інтереси, творити асоціації та спілки, аби протистояти і запобігати сваволі державних чиновників» [9, с. 189]. При цьому, як зауважує І.Д. Казанчук, характерною рисою громадського контролю є застосування засобів суспільного впливу, а не примусових дій. Тому суб'єктами громадського контролю за законністю державного управління сферою підприємництва можуть виступати різні групи громадськості: громадські об'єднання та органи самоорганізації населення; представники засобів масової інформації; трудові колективи, професійні спілки; окремі громадяни [10, с. 135]. Своєю чергою об'єктом громадського контролю є діяльність держави й органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Слід зазначити, що створення дієвої системи протидії правопорушенням є базисом для стабілізації рівня впливу криміногенних факторів на розвиток демократії у громадянському суспільстві та правовій державі. Цей процес має стати формулою досягнення успіху у реалізації таких важливих завдань держави, як зміцнення правопорядку, протидії правопорушенням у сфері підприємництва. Але треба підкреслити, що, окрім згуртованих зусиль представників органів державної влади і сил правопорядку, потребує ще і консолідованих та продуманих дій з боку громадськості. У реаліях сьогодення активна громадянська позиція населення України відіграє дуже важливу роль у механізмі протидії правопорушенням. Адже громадськість та здійснюваний нею контроль є невід'ємною складовою частиною ефективного демократичного засобу дії суспільства на публічну владу – громадську думку, яка в демократичній державі і є справжньою «четвертою владою» [2, с. 68–80].

Зауважимо, що натеper в Україні законодавчо регламентовано право брати безпосередню участь у заходах щодо протидії правопорушенням. Так, громадяни України можуть створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних подій [10]. Але треба наголосити на тому, що реалізація цього права громадянами має свою специфіку: 1) воно не має бути не пов'язано з виконанням ними професійних обов'язків; 2) здійснюється виключно на громадських засадах; 3) є проявом активної громадянської позиції. Як зазначають В.В. Голіна та С.С. Шрамко, діяльність громадськості щодо запобігання злочинності вимагає дотримання певних правил або принципів, що гарантують неухильне додержання законності

та забезпечення прав особи [11, с. 41]. Аналізуючи форми участі громадськості у протидії правопорушенням, треба зауважити, що нині їх велика кількість. Це підтверджує і В.В. Голіна, яка зазначає, що загалом діяльність громадськості щодо запобігання злочинності являє собою широкий спектр прямих і непрямих форм участі. Пряма форма участі являє собою, по-перше, безпосереднє, так би мовити фізичне залучення до охорони громадського порядку, а саме діяльність членів громадських формувань правоохоронної спрямованості щодо: патрулювання територій відповідно до зазначеного маршруту; організації постів; проведення рейдів з метою виявлення правопорушників; здійснення індивідуальних профілактичних заходів; огляду місць скупчення осіб із відхиляючою поведінкою; виявлення причин й умов, що сприяють скоєнню злочинів; проведення агітаційно-пропагандистської роботи тощо [11, с. 46]. По-друге, активно застосовуються такі форми діяльності громадян та їхніх об'єднань, спрямовані на випередження, відвернення та припинення протиправних намірів, як: самостійне розслідування фактів учинення протиправних діянь та оприлюднення доказів; доведення до відома вищого керівництва держави випадків порушення чинного законодавства; висунення вимог щодо відкритості використання бюджетних коштів на державному та місцевих рівнях; перевірка, а в деяких випадках втручання в обставини, що потенційно мають загрозливі злочинні наслідки; законодавча ініціатива тощо [11, с. 47]. Під непрямыми формами участі той же автор розуміє: інформування (повідомлення про факти злочинів, що готуються, вчиняються та вже скоєні); здійснення комплексу заходів виховного, навчального характеру, спрямованих на створення належних умов для набуття громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків; забезпечення певної рівноваги в суспільстві шляхом створення атмосфери стабільності, впливаючи на чинники негараздів в економічній, політичній, духовній, сімейно-побутовій та інших сферах. Такі завдання виконуються неспеціалізованими суб'єктами запобігання злочинності. Це – громадські об'єднання, волонтерські рухи, благодійні фонди, релігійні організації, жіночі рухи, окремі громадяни тощо [11, с. 47]. О.І. Алексеев також зазначає, що окремі завдання вирішують також вуличні, квартальні, домові комітети, батьківські ради шкіл, а також приватні медико-психологічні, соціальні, кризові центри, сімейні дитячі будинки, що діють на громадських засадах. Для цих суб'єктів заходи із запобігання злочинності не є профілюючими, але внаслідок соціальної природи злочинності вони мають можливість вирішувати завдання випереджаючої протидії соціально негативним явищам [12, с. 97–98]. Зазначені суб'єкти здійснюють суспільно корисну роботу, метою якої є створення факторів суспільної моралі, що слугує основою загальноприйнятих людських цінностей, створення тенденції до підвищення рівня соціальної культу-

ри, формування культурно-виховної, спортивної інфраструктури, що також сприяє стабілізації рівня криміногенного стану у країні, а також підвищує ефективність протидії правопорушенням, зокрема, і у підприємницькій діяльності.

Треба підкреслити, що, незважаючи на велике розмаїття можливостей участі громадськості у системі протидії правопорушенням, основною формою все ж таки залишається громадський контроль. Громадський контроль являє собою одну з найважливіших складових частин механізму функціонування громадянського суспільства, при цьому громадяни та їхні незалежні об'єднання є суб'єктами громадського контролю за різними сферами державного управління [13, с. 73]. Відповідно, громадський контроль у сфері підприємництва виступає як форма соціальної активності громадян, як безпосередня участь громадян у публічному адмініструванні, як сфера комунікації влади і громадян, як важіль впливу на життєдіяльність країни. Безпосередня й активна участь громадян та їхніх незалежних колаборацій у системі протидії правопорушенням у сфері підприємництва слугує ефективній реалізації цього механізму.

Висновки. Отже, слід констатувати, що громадянське суспільство слугує механізмом соціальної співпраці, невід'ємними складниками якої є різноманітні об'єднання, суспільні рухи та публічні комунікації. З упевненістю можна стверджувати, що громадянське суспільство – це об'єднання вільних, рівноправних осіб, дислокація яких визначається певною територією, яких об'єднує механізм суспільних правовідносин, що є фундаментом для забезпечення їхніх загальних і особистих інтересів, гарантованих державою.

Своєю чергою громадський контроль як складник системи протидії правопорушенням у сфері підприємництва включає в себе консолідованість логічних дій громадськості та їхніх незалежних об'єднань з метою запобігання створенню умов, що сприяють реалізації протиправних дій, а також виявлення та усунення фактів таких правопорушень з боку суб'єктів господарювання.

Васильєв В.М. МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано різні точки зору вчених щодо проблеми формування громадянського суспільства в правовій державі. Встановлено роль громадянського суспільства у функціонуванні правової держави. У статті надано авторське бачення визначення дефініції «громадськість», а також її значення у сфері забезпечення порядку щодо здійснення підприємницької діяльності. Автор також приділив увагу дослідженню форм участі громадськості у протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадськість, правопорядок, адміністративне правопорушення, сфера підприємницької діяльності.

Васильєв В.Н. МЕСТО И РОЛЬ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В МЕХАНИЗМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРАВОНАРУШЕНИЯМ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье проанализированы различные точки зрения ученых касательно проблемы формирования гражданского общества в правовом государстве. Установлена роль гражданского общества в функционировании правового государства. В статье дано авторское видение дефиниции «общественность», а также ее значения в сфере обеспечения порядка в осуществлении предпринимательской деятельности. Автор также уделит

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : Навчальний посібник. 3-тє вид., змін. і доп. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 247 с.
2. Кресін О. Громадянське суспільство і держава: шлях до порозуміння і співпраці. *Право України*. 2004. № 3. С. 18–21.
3. Скаун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків, 2001. 656 с.
4. Шевченко А.С., Старостюк А.В. До питання функціонування громадянського суспільства та розбудови правової держави в Україні. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 41–46.
5. Новий тлумачний словник української мови : у 3-х томах / упоряд. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Вид-во «Аконіт». (Серія «Нові словники»). Т. 1. 2005. 928 с.
6. Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 18.12.2003 р. № 168. *Офіційний вісник України*. 2004. № 6. Ст. 357.
7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 р. *ВВР України*. № 40. Ст. 338.
8. Московець В.І. Поняття «громадськість» у законодавстві та адміністративно-правовій теорії. *Форум права*. 2011. № 2. С. 630–634. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mviapt.pdf>.
9. Кублак П.І. Деякі міркування щодо визначення поняття «громадськість» у контексті налагодження взаємин із судовою владою. URL: file:///C:/Users/%D0%9E%D0%B0%D1%8F/Downloads/Nzlubp_2014_12_44.pdf.
10. Казанчук І.Д. Поняття та форми громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів у сфері охорони навколишнього природного середовища в інтеграційних умовах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 134–139. URL: http://pap.in.ua/3_2017/41.pdf.
11. Голіна В.В. Характеристика форм та методів участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 40–50.
12. Алексеев А.И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы : монография / А.И. Алексеев, С.И. Герасимов. Москва : НОРМА, 2001. 496 с.
14. Нисевич Ю.А. Информационно-коммуникационная стабилизация политической системы. *Вестник РУДН. Серия «Политология»*. 2006. № 1 (6). С. 68–80.

внимание исследованию форм участия общественности в противодействии правонарушениям в сфере предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: гражданское общество, общественность, правопорядок, административное правонарушение, сфера предпринимательской деятельности.

Vasiliev V.N. PLACE AND ROLE OF THE PUBLIC IN THE MECHANISM OF COUNTERACTING OFFENSES IN THE SPHERE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

The article analyzes different points of view of scientists concerning the problem of formation of civil society. The role of civil society in the functioning of the rule of law. It is pointed out that civil society is a mechanism of social cooperation, the integral components of which are various associations, social movements and public communications. The author investigated different scientific approaches to the definition of the concept of "public", and on their analysis gave the author's definition of "public" in terms of administrative and legal regulation of entrepreneurial activity. According to the author, civil society should be considered as a certain set of citizens with a high level of economic, social, political culture and moral qualities, which together with the state bases modern legal relations. It is emphasized that the state has no influence on society, but interacts with it in order to provide comfortable conditions for its functioning.

The author pays special attention to the role and importance of public participation in the control over the legality of entrepreneurial activity. Much attention is paid to the forms of public participation in combating offenses in the sphere of entrepreneurial activity.

For the first time in the theory of administrative law, public control is characterized as an integral part of the system of combating offenses in the field of entrepreneurship. It is stated in the article that public control includes consolidation of logical actions of various segments of the population and their independent associations in order to prevent the creation of conditions conducive to the implementation of illegal actions, as well as the identification and elimination of the facts of such offenses by business entities.

The author concluded that public control is one of the most important components of the mechanism of functioning of civil society, while citizens and their independent associations are subjects of public control. Public control acts as a form of social activity of citizens, not the actions of the authorities, as a sphere of communication between the authorities and citizens. It is noted that the presence in a democratic state of effective public control is one of the important elements of the legal mechanism of functioning of modern society. At the same time, citizens and their associations are subjects of public control in various spheres of public administration. It is emphasized that the state does not influence the society, but interacts with it in order to provide comfortable conditions for its functioning. It is noted that the huge control is one of the most important warehouses. In turn, the creation of an effective system of combating offenses in the sphere of business is the basis for stabilizing the level of influence of criminal factors on the development of democracy in civil society and the rule of law.

Key words: civil society, public, law and order, administrative offense, sphere of business activity.